

Kan hästar hjälpa oss stoppa förlusten av biologisk mångfald? Försök med gotlandsruss på åretruntbete utan utfodring visar att betesmarkens växter, humlor, fjärilar och hopprätvingar gynnades av betet. Russen förhindrade även förbuskning av landskapet. En friare hästhållning, eller till och med återförvildning av hästar, kan alltså hjälpa oss bevara och berika vår natur. Om vi låter dem.

Nytänkande hästhållning gynnar biologisk mångfald

Rikligt med tjärblomster och andra blommor i hagen där russen fick på på åretruntbete.

L armrapporter om minskningen av antalet insekter avlöser varandra. Det signalerar en pågående utarmning av livet på jorden. Färre insekter betyder rimligen att antalet växter och miljöer som insekterna kan nyttja i sin tur minskar. Om

TEXT & FOTO: Carl-Gustaf Thulin

insekterna blir färre, betyder det även att många fåglar som lever på insekter påverkas negativt. Det är en mycket sorglig och oroande utveckling.

Faktorerna som ligger bakom denna utveckling är många och komplexa. När vi allt intensivare och rationellt nyttjar naturresurserna dräneras landskapet på variation. Pesticider och insekticider syftar till att stärka dominansen av de grödor vi odlar. En allt mer kontrollerad djurhållning begränsar mängden gödsel i landskapet, medicinering av djur leder till giftspridning (exempelvis maskmedel) och friskare djur leder absurdt nog till färre födokällor för insekter.

Nygammal djurhållning

Betande djur har stor betydelse för biologisk mångfald. I Sverige har det minskade naturbetet lett till att mer än 70% av ängs- och hagmarkerna försvunnit

under de senaste 100 åren. I vissa delar av exempelvis Sörmland har nära 100% gått förlorat. Med denna minskning följer förlorade livsutrymmen för många arter av växter och djur som utvecklats och anpassat sig till att samexistera med betande djur. De som arbetar med förvaltning av betade landskap har dessutom ofta svårt att få tag på såväl betesdjur som djurhållare som vill ta sig an det omfattande arbetet att sköta djuren. Alltsammans leder till artfattigare landskap och fragmentering av lämpliga habitat.

En friare och mer okontrollerad djurhållning skulle kunna vara ett sätt att motverka denna dystra utveckling. Den moderna djurhållningen innebär ofta att tamdjurens betespåverkan begränsas till den produktiva säsongen, då grödorna är energirika och växer kontinuerligt. På vintern däremot utfodras de flesta tamdjur, och hålls inomhus eller i mycket mindre hagar. Åretruntbete utan utfodring på tillräckligt stora arealer skulle kunna minska skötselintensiteten, maximera öppethållandet av landskapet och gynna den biologiska mångfalden.

En omställning av djurhållningen kräver dock ett nygammalt tankesätt, mer av fåbodbruk eller renskötselliknande djurhållning med halvild boskap som betar fritt över stora arealer. Frågor som infinner sig är förstas hur våra domesti-

Ljungvårtbitare *Metrioptera brachyptera* på rölleka.

cerade varianter av hästar, kor och får skulle klara av en sådan djurhållning, samt naturligtvis hur de skulle påverka landskapet och den biologiska mångfalden. Det är rimligt att anta att de växter och djur som frodas i betade landskap utvecklats med de vilda släktingarna till dagens tama betesdjur, men hur skulle det fungera att gå åt andra hållet?

Försök med gotlandsruss

För att testa detta och söka nya, eller nygamla, sätt att förvalta våra artrika beteslandskap och gynna arterna däri, genomfördes ett treårigt försök med åretruntbetande gotlandsruss. Ett delmål var att även studera härdigheten hos russ på åretruntbete. Gotlandsrusset är en så kallad lantras som i sig anses ha ett särskilt bevarandevärde. Det anses vara en särskilt tålig och ursprunglig ras, som påverkats lite av domesticering, inte minst genom att russen ända till för snart 100 år sedan var frilevande på Gotland.

Försöken genomfördes på SLUs marker vid Krusenbergs strax sydväst om Uppsala. Markerna var indelade i tre försökshägn om ungefär 10 hektar var, och med vardera tre mindre uthägnader där russen inte kom åt att beta. Under tre produktionssäsonger samt två vintersäsonger (2014–2016) fick 12 unga gotlandsrusshingstar gå på åretruntbete i försökshagarna, fyra i varje hage. Inför varje ny produktionssäsong roterades russen, så att alla grupper fick beta en säsong i alla hagar. Detta gjordes för att undvika effekter av personliga egenskaper och individuella preferenser hos hästarna.

Under hela försökstiden utvärderades hur russen påverkade flora, humlor och fjärilar som representanter för pollinerande insekter, samt hopprätvingar. Vi studerade även hur de motverkade förbuskning av landskapet samt, naturligtvis, hur hästarna själva mätte under försökstiden.

Gotlandsrusset anses ha påverkats lite av domesticering, inte minst genom att russen ända till för snart 100 år var frilevande på Gotland.

Riklig blommning vid en sk rata, en plats i hagen som hästarna använder som toalett.

Cikadavårtbitare *Metrioptera roeselii* känns igen på det gulgröna bandet längs halssköldens ytterkant. Foto: Raimo Neergaard.

Artförlusten motverkades

Det var tydligt att hästarnas bete motverkade förlusten av växter som trivdes i det öppna landskapet, såsom bipollinerade arter och lågväxta örter med större bladstorlek. Samtidigt motverkade hästarna förbuskning genom sitt bete av sly. Vi kunde även visa att pollinerande insekter såsom fjärilar och humlor fördrog marker som betades av russen. Detta utvärderades genom att den som inventerade stod stilla på samma position under 15 minuter och noterade alla humlor och dagfjärilar som landade inom en avgränsad betad såväl som en obetad yta. Deras beteenden noterades i en ordning där först antalet stopp räknades, därpå bestämdes vilken art det rördes om (så långt möjligt), om de stannade för att äta och, om inte, vad de gjorde i stället (dvs vila, para sig etc). Inventeringsmetoden var en utveckling av Svensk Dagfjärilsövervaknings metod (en detaljerad beskrivning av inventeringsmetoderna på engelska kan erhållas från artikelförfattaren).

Denna inventeringsmetod gick dock inte särskilt bra att tillämpa på hopprätvingar (Orthoptera), gräshoppor och vårtbitare, eftersom de inte flyger så mycket. De inventerades i stället med en kvadratmeter stor ram som sattes ned på förutbestämda punkter. Inom ramen räknades och artbestämde alla hopprätvingar. Inventeringen gjordes på två vis, dels en kvalitativ där inventeringspunkterna låg i betade respektive obetade punkter, dels en kvantitativ där vi lade extra inventeringspunkter i närheten av rator. Rator är platser i hagarna som hästarna använder som toaletter. Både en och flera hästar kan bajsas i samma rata. Detta beteende är särskilt utvecklat hos hingstar. Sedan undviker hästarna att beta i närheten av ratorna, vilket i kombination med gödningseffekten gör att det där blir lite högre och näringsrikare växtlighet.

Den kvalitativa inventeringen av hopprätvingar visar att artrikedomen är större på betade ytor än obetade. Sammanlagt åtta arter påträffades, exempel-

vis större klubbgräshoppa *Gomphocerus rufus*, kärrgräshoppa *Stethophyma grossum* och cikadavårtbitare *Metrioptera roeselii*. Den kvantitativa inventeringen visade dock en gradient från betade till obetade ytor till nära rator, där det var fler individer invid ratorna än i de andra kategorierna. Förklaringen är helt enkelt att såväl bete som rator skapar variation i landskapet som gynnar artdiversitet såväl som antal individer, om än under något skilda förutsättningar. Det är alltså inte bara hästarnas bete som gynnar den biologiska mångfalden, utan även deras toaletteteenden. Andra beteenden som kan ha inverkat (men inte utvärderades) är trampande, kliande och rullande. Exempelvis så bildades ganska snart så kallade balgropar i hagarna, dvs speciella platser där hästarna rullade sig, där det efter ett tag blev öppen sand/jord. Även om vi inte utvärderade växtlighet och insektsfauna i just dessa balgropar, var det tydligt att de skapades mikrohabitat och växtgradienter i och runt dem.

Berikande hästar

Våra studier av gotlandsrussen visar att de berikade landskapet i alla avseenden. De bidrog till att bevara landskapet öppet, de stoppade upp förlusten av örter, humlor och fjärilar föredrog betade ytor före obetade, och hopppratvingarna gynnades på flera olika vis. Hästbete kanske inte är en fullständig lösning på de utmaningar som vi står inför med insektsdöd och utarmning av landskapet, men vår studie visar att de mycket väl kan utgöra ett komplement och att de definitivt motverkar utarmning om de hålls på ett friare vis, gärna åretrunt i större hagar.

Tyvärr har vi idag regelverk som motverkar en friare hästhållning, och definitivt ett förvildande av hästar i Sverige. I svensk lagstiftning finns inget som en "vild" häst. Hästen är ett tamdjur, och som sådant under vår vård, och kan därmed inte förvildas. Kraven på daglig tillsyn gör det dessutom svårhanterligt att hålla hästar på stora ytor. Vi hade ibland problem att hitta hästarna i våra 10-hektarshagar, vilket troligen innebär att det vore närmast omöjligt att göra det dagligen i hägn om

Kärrgräshoppa *Stethophyma grossum* förekommer på marker med lite högre fuktighet. Foto: Malin Larsson.

100-tals och kanske 1000-tals hektar, eller helt frigående.

För att möjliggöra en friare djurhållning och förvildning i praktiken måste vi alltså först och främst våga tänka om i vår djurhållning samt anpassa vårt regelverk därefter. För att stoppa den fortgående förlusten av arter är det dessutom nödvändigt. Är vi redo? ■

Projektet "Russet som naturvårdare" drevs vid SLU i Uppsala mellan maj 2014 och september 2016. Det finansierades av WWF Sverige, Helge Ax:son Johnsons Stiftelse, Knut and Alice Wallenberg Stiftelse och SLU. Projektledare var Anna Jansson och Carl-Gustaf Thulin, båda vid SLU. Kontakt: carl-gustaf.thulin@slu.se. Hemsida: www.slu.se/fakulteter/vh/forskning/forskningsprojekt/hast/russet-som-naturvardare/russet-hemsida-uppdatering/

ANNONS

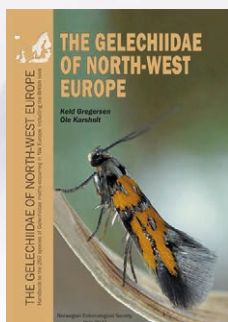
VI GÖR NATUREN LEVANDE.

Naturbutiken är Nordens största återförsäljare av kikare och naturlitteratur.

THE GELECHIIDAE OF NORTH-WEST EUROPE

This book is a monographic treatment of all the 269 species of the Gelechiidae.

1 290 KR.

BATTERIDRIVEN LJUSFÄLLA

En av marknadens bästa batteridrivna ljusfällor, från legendariska Watkins & Doncaster.

2 490 KR.

FINNS ÄVEN SOM ELFÄLLA!

LEPILED MAXI SWITCH

En liten, robust, lätt, och mycket effektiv Ledlampa, som lockar till sig nattliga insekter.

5 590 KR.

30 dagars öppet köp • Fraktfritt över 1000 kr • Snabba leveranser

Naturbutiken

0485 – 444 40
info@naturbutiken.se

NATURBUTIKEN.SE